

ГАРАНТІЇ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВ І СВОБОД ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

Л.П. Медвідь

викладач кафедри правового забезпечення

Національного університету оборони України

Постановка проблеми. Одним із важливих напрямів військово-правової реформи в Україні є вирішення проблеми удосконалення правових гарантій реалізації статусу військослужбовців. Це має велике значення і для теорії військового права і для практичної діяльності державних органів по вдосконаленню військового законодавства в цій галузі.

На даний час у Збройних Силах України тривають процеси, пов'язані з оптимізацією чисельності особового складу, вдосконаленням системи їх організаційно-штатної структури, заходами, спрямованими на оновлення та модернізацію озброєння та військової техніки. Але в умовах складної ситуації в економічній сфері держави реалізація прав і свобод військовослужбовців є вкрай складним завданням, яке не завжди забезпечується чинним законодавством. У цей період створення ефективної системи реалізації прав і свобод військовослужбовців, посилення їх соціального захисту повинні стати пріоритетним напрямом державної політики у військовій сфері.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Серед сучасних українських вчених, які досліджували і досліджують проблеми прав, свобод людини і громадянина та гарантій їх реалізації слід згадати А. Колодія, В. Копейчикова, А. Олійника, В. Пашинського, В. Погорілка, П. Рабіновича, Ю. Тодику та інших.

Мета статті полягає в аналізі та систематизації, а також розгляді теоретичних і практичних проблем гарантій реалізації прав і свобод військовослужбовців в умовах проведення військової реформи.

Основні результати дослідження. Конституція України проголошує цілий ряд прав і свобод людини та громадянина, а також гарантій їх забезпечення, що є важливим кроком для побудови суверенної, незалежної, демократичної, соціальної, правової держави.

Конституційні права і свободи займають особливе місце в системі прав і свобод військовослужбовців. Вони є основою всіх інших їх прав. Це обумовлене тим, що конституційні права і свободи регулюють життєво важливі зв'язки військовослужбовців з державою.

Законодавець може внести певні обмеження прав військовослужбовців, пов'язані з особливостями та інтересами військової служби. Так, ст. 9 Статуту внутрішньої служби Збройних Сил України передбачає, що військовослужбовці

користуються правами і свободами громадян України з урахуванням особливостей, що визначаються Конституцією України, законами України з військових питань, статутами Збройних Сил України та іншими нормативно-правовими актами [1].

Права і свободи військовослужбовців можна поділити: на конституційні (загальногромадянські), які вони мають як повноправні громадяни; військово-службові, пов'язані з безпосереднім проходженням військової служби. В свою чергу, конституційні права і свободи військовослужбовців можна поділити на такі основні групи: особисті (громадянські), політичні, економічні, соціальні і культурні, а військово-службові на загальні (право на грошове, продовольче, речове забезпечення, торговельно-побутове і медичне обслуговування; право на пільги; право на допомогу при звільненні з військової служби; право на соціальний захист), посадові (визначаються посадою, яку займає військовослужбовець, і пов'язані із виконанням обов'язків, покладених на них державою. Ці права військовослужбовців закріплюються у статутах Збройних Сил України, а також в інструкціях, положеннях) та спеціальні (пов'язані із перебуванням військовослужбовців на бойовому чергуванні, при виконанні ними обов'язків внутрішньої, гарнізонної та вартової служб, виконанні спеціальних завдань).

Так, як же ці права забезпечуються і гарантуються в нашій державі громадянам, і в тому числі військовослужбовцям? Повинні бути створені умови для реалізації відповідних прав, що може бути забезпечено надійною системою гарантій у цій сфері.

Забезпечення прав і свобод особи є найважливішим чинником існування демократичної держави. Воно здійснюється за допомогою специфічних засобів – гарантій, що надають усім елементам правового статусу особи реального змісту, завдяки яким стає можливим безперешкодне здійснення прав і свобод, їх охорона від можливих протиправних посягань і захист від незаконних порушень.

Термін «гарантія» походить від французького слова «garantie», яке перекладається на українську як забезпечення; за порука; умова, яка забезпечує щонебудь» [2, с. 180].

Гарантії реалізації прав і свобод людини і громадянина можна охарактеризувати як систему умов і засобів, що забезпечують у сукупності здійснення конституційних прав, свобод та обов'язків людини і громадянина. Ефективність цієї системи залежить від різних чинників, але основним серед них є наявність визначених елементів у системі функціонування державної влади. До них належать: а) наявність Основного Закону, дія якого не може бути припинена довільно; б) визнання державної влади похідною від влади народу і Конституції; в) закріплення на конституційному рівні основних прав, свобод та обов'язків людини і громадянина та засобів і умов їх здійснення; г) наявність незалежної судової влади; д) можливість захисту своїх прав в Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини та у міжнародних правозахисних організаціях.

Система гарантій прав і свобод людини і громадянина містить передумови політичного, економічного, соціального, ідеологічного, правового характеру, що необхідні для їх реалізації, зокрема, механізм їхньої охорони, захисту та відтворення.

Політичні гарантії – це закріплені конституційними нормами та принципами політичні умови та засоби, що забезпечують реалізацію основних прав, сво-

бод та обов'язків людини і громадянина. До них належать конституційні норми, що закріплюють обов'язки держави та її органів та інших суб'єктів політичної системи суспільства зі створення умов та використання засобів здійснення конституційних прав, свобод та обов'язків людини і громадянина.

Економічні гарантії – це закріплені конституційними нормами та принципами економічні умови і засоби, що забезпечують реалізацію прав, свобод та обов'язків людини і громадянина. Це можливості людини і громадянина користуватися природними об'єктами права власності народу України (ст.ст. 13, 14), економічна багатоманітність (ст. 15), а також засоби забезпечення права приватної власності, підприємницької діяльності, можливостей заробляти собі на життя працею (ст. 43), участі на законних підставах у страйку (ст. 44) та умови здійснення відповідно до законодавства права працюючих на відпочинок (ст. 45) [3] тощо.

Соціальні гарантії – це закріплені конституційними нормами та принципами соціальні засоби й умови реалізації прав, свобод та обов'язків людини і громадянина. Серед таких умов і засобів Конституція України закріплює: а) загальнообов'язкове соціальне страхування, створення мережі закладів для догляду за непрацездатними (ст. 46); б) створення державою умов, за яких кожний громадянин може мати можливість побудувати житло, придбати його у власність або взяти в оренду, одержати від держави чи органів місцевого самоврядування безоплатно чи за доступну для громадянина плату, позбавлення житла примусово виключно на підставі закону і за рішенням суду (ст. 47); в) державне фінансування охорони здоров'я, безоплатне надання медичної допомоги, створення ефективних і доступних умов медичного обслуговування та розвитку лікувальних закладів усіх форм власності, розвиток фізичної культури і спорту, забезпечення санітарно-епідемічного добробуту населення (ст. 49) [3].

Ідеологічні гарантії – це закріплені конституційними нормами та принципами ідеологічні умови і засоби, що забезпечують реалізацію прав, свобод та обов'язків людини і громадянина. Конституція України закріплює ідеологічну різноманітність, забороняє цензуру, гарантує будь-яку ідеологію, що не заборонена законом і встановлює правило, за якого не може визнаватися державою жодна ідеологія як обов'язкова (ст. 15)[3].

Юридичні гарантії – це закріплені конституційними нормами та принципами юридичні умови і засоби реалізації прав, свобод та обов'язків людиною і громадянином. Серед них Конституція України закріплює такі умови і засоби: а) гарантованість конституційних прав і свобод та неможливість їх скасування чи обмеження (ст.ст. 22, 157); б) збереження громадянства за будь-яких обставин і можливості змінити громадянство (ст. 25); в) гарантування прав, свобод та обов'язків іноземців і осіб без громадянства, що перебувають на території України на законних підставах (ст. 26); г) гарантування судового захисту прав та свобод людини і громадянина (ст. 55); д) відшкодування за рахунок держави чи органів місцевого самоврядування матеріальної та моральної шкоди (ст. 56); е) право кожного знати свої права і обов'язки (ст. 57); є) не зворотної дії законів та інших нормативно-правових актів у часі (ст. 58); ж) право на правову допомогу, включаючи діяльність адвокатури (ст. 59); з) гарантія, згідно з якою ніхто не зобов'язаний виконувати явно злочинні розпорядження чи накази (ст. 60); і) гарантії неможливості бути двічі притягнутий до юридичної відповідальності одного виду

за одне й те саме правопорушення (ст. 61); к) презумпція невинуватості (ст. 63); л) гарантовану державою можливість особи не нести відповідальність за відмову давати показання або пояснення щодо себе, членів сім'ї чи близьких родичів, коло яких визначається законом (ст. 63); м) можливості підозрюваного, обвинуваченого чи підсудного на захист (ст. 63); н) гарантованого статусу засудженого, який користується всіма правами людини та громадянина, за винятком обмежень, які визначені законом і встановлені вироком суду (ст. 63); о) гарантії необмеженості конституційних прав і свобод людини й громадянина, крім випадків, передбачених Конституцією України (ст. 64)[3]. Гарантії реалізації прав, свобод та обов'язків людини і громадянина є важливим елементом механізму їх реалізації, загалом [4; с. 261, 269-271].

Вищезазвані гарантії відносяться і до військовослужбовців, але з урахуванням певних обмежень, пов'язаних з особливостями та інтересами військової служби.

Юридичні гарантії поділяють на дві великі групи: нормативно-правові й організаційно-правові гарантії.

Нормативно-правові гарантії конституційних прав і свобод військовослужбовців – це сукупність встановлених правовими нормами специфічних правових способів і засобів, за допомогою яких забезпечується реалізація, охорона й захист прав і свобод, а також поновлення порушених прав військовослужбовців. Ці гарантії знаходять своє закріплення в Конституції, законах України та інших правових актах. Тому залежно від форми закріплення в нормативних актах нормативно-правові гарантії поділяються на конституційні і галузеві. Конституційні гарантії – це сукупність встановлених Конституцією норм, правозахисних інститутів, які є базою гарантування основних прав, свобод та обов'язків громадян. Галузеві гарантії – це юридичні засоби реалізації охорони і захисту прав особи, які закріплені правовими нормами відповідних галузей права (цивільного, адміністративного, кримінального та ін.).

Для конституційно-правового статусу військовослужбовців важливе значення має конституційна норма щодо забезпечення державою соціального захисту громадян України, які перебувають на службі (ст. 17) [2]. Ця конституційна гарантія знаходить свій розвиток у нормах інших галузей права та військового законодавства. На жаль, виходячи із сьогоденних реалій, а саме з економічного становища держави, вона не може повною мірою забезпечити виконання цих обов'язків перед військовослужбовцями. Але, безумовно, одним із завдань військової реформи повинно стати створення таких умов, коли і держава, і військовослужбовці зможуть без перешкод реалізувати свої взаємні обов'язки.

Під *організаційно-правовими гарантіями* конституційних прав та свобод військовослужбовців слід розуміти систематичну організаторську діяльність держави та всіх її органів, органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб, громадських організацій і політичних партій, засобів масової інформації, спрямовану на забезпечення реалізації, охорони та захисту прав особи (військовослужбовця) [5].

Систему організаційно-правових гарантій становлять: Українська держава, органи державної влади – Президент України (ст. 102-106), Верховна Рада України (ст. 85, 92), Уповноважений Верховної Ради з прав людини (ст. 101),

Конституційний Суд України (ст. 147-150), органи правосуддя (ст. 124-129), органи прокуратури (ст. 121-123), Кабінет Міністрів України та інші центральні органи виконавчої влади (ст. 116), місцеві державні адміністрації (ст. 118-119), органи місцевого самоврядування (ст. 143,144), міжнародні організації, членом або учасником яких є Україна (ст. 55), адвокатура (ст. 59), політичні партії та громадські організації (ст. 36-37), профспілки та інші неурядові організації (молодіжні, дитячі, релігійні та ін.), засоби масової інформації.

Різноманітність засобів у системі забезпечення, охорони та захисту дозволяє гарантувати права та законні інтереси військовослужбовців та захищати їх від неправомірних суб'єктів правових відносин. Разом з тим необхідне удосконалення всієї системи гарантій, а також створення нових механізмів для утворення цілісного комплексу гарантій захисту прав та свобод військовослужбовців в Україні.

Висновок. Таким чином, гарантування виступає найважливішим чинником реального забезпечення прав і свобод особи разом з їх визнанням, дотриманням і повагою до них. Воно здійснюється за допомогою специфічних засобів – гарантій під якими розуміють умови, засоби, способи, які забезпечують реалізацію, всебічну охорону та захист прав особи. Гарантії прав і свобод військовослужбовців поділяють на економічні, політичні, ідеологічні та правові (юридичні). Незважаючи на те, що чинна Конституція України містить у собі низку норм-принципів, які є гарантіями прав і свобод людини в Україні, на сучасному етапі навряд чи можна сказати, що ці норми-принципи діють повною мірою. Це стосується і гарантій правового статусу військовослужбовців, у першу чергу конституційних гарантій соціального захисту військовослужбовців, а також членів їхніх сімей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Статут внутрішньої служби Збройних Сил України // Статути Збройних Сил України. – К. : 2004. – С. 7-196.
2. *Тодька Ю. Н., Тодька О. Ю.* Конституционно-правовой статус человека и гражданина в Украине. – К. : Ін Юре, 2004. – 368 с.
3. Конституція України: від 28 червня 1996 року // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
4. *Колодій А.М., Олійник А.Ю.* Права, свободи та обов'язки людини і громадянина в Україні: підручник. - К. : Всеукраїнська асоціація видавців «Правова єдність», 2008. – 350 с.
5. *Пашинський В.Й.* Конституційно-правовий статус військовослужбовців в Україні: дис. канд. юрид. наук: 12.00.02/ В.Й. Пашинський. – К. : Київський національний університет внутрішніх справ, 2007. – 20 с.

Медвідь Л.П. Гарантії реалізації прав і свобод військовослужбовців

У статті розкриваються поняття прав і свобод військовослужбовців, їх види. Аналізуються гарантії реалізації прав і свобод людини і громадянина, в тому числі військовослужбовців.

Ключові слова: *права і свободи, гарантії реалізації прав і свобод військовослужбовців.*

Медведь Л.П. Гарантии реализации прав и свобод военнослужащих

В статье раскрываются понятия прав и свобод военнослужащих, их виды. Анализируются гарантии реализации прав и свобод человека и гражданина, в том числе военнослужащих.

Ключевые слова: права и свободы, гарантии реализации прав и свобод военнослужащих.

Medvid L.P. Guarantees for enforcement of the military rights and freedoms

The article reveals the concept and the types of the military rights and freedoms. The guarantees for enforcement of human and citizens' rights, particularly in the military, are analysed.

Key words: rights and freedoms, guarantees for enforcement of the military rights and freedoms.

Стаття надійшла до редакції 14.09.2011.